

VITALIJ TELVAK

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki w Drohobyczu, Ukraina
ORCID: 0000-0002-2445-968X

UKRAIŃSKA KORESPONDENCJA W ZBIORACH DZIAŁU RĘKOPISÓW BIBLIOTEKI ZAKŁADU NARODOWEGO IM. OSSOLIŃSKICH WE WROCŁAWIU*

Dwustuletnia historia Ossolineum utrwaliła w historiografii jego wizerunek jako instytucji wielokulturowej – jednego z najbardziej rozpoznawalnych symboli Lwowa XIX i pierwszej dekady XX wieku. Wielokulturowość ta wynikała nie tylko z charakteru kolekcji, ale i grona pracowników oraz czytelników¹, a także specyfiki recepcji społecznej i konstruowania pamięci historycznej². Jednocześnie wiele mówi się o znaczeniu ukraińskiego głosu w murach Ossolineum, co jest zrozumiałe ze względu na specyfikę narodową Galicji Wschodniej tego czasu. Dotychczas jednak problem ten – ważny z perspektywy historii polsko-ukraińskich stosunków kulturalnych – nie został kompleksowo opracowany.

Punktem wyjścia do zrozumienia wymienionego problemu, powinno stać się wyjaśnienie specyfiki ukrajinistycznych zbiorów Ossolineum. Oczywiście, że w wyniku wydarzeń drugiej wojny światowej oraz powojennego podziału zbiorów

* Artykuł został przygotowany przy wsparciu Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, który w 2014 roku zainicjował coroczną nagrodę im. Iwana Wyhowskiego (pod patronatem honorowym Prezydenta Polski), przyznawaną przez Kapitułę składającą się z przedstawicieli 25 uczelni wyższych oraz instytucji archiwalno-bibliotecznych z Polski (w tym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich).

¹ Zob. np. Д. Кравець, *Зв'язки українських науковців із Національним Закладом ім. Оссолінських у Львові*, „Galicja. Studia i materiały” 2017, t. 3: *200 lat Ossolineum*, s. 211–224.

² Zob. np. Р. Голик, *Легенда Львівського Оссолінеуму: постаті, видання та соціальна роль бібліотеки Оссолінських в уявленнях галичан XIX–XX ст.*, „Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: зб. наук. праць” 2010, Вип. 2 (18), s. 674–689; M. Hoszowska, „*Pamięć i „historia” instytucji. Ossolineum w międzypokoleniowej refleksji Polaków (do 1939 r.)*”, „Galicja. Studia i materiały” 2017, t. 3: *200 lat Ossolineum*, s. 225–249.

ossolińskich między biblioteki Lwowa i Wrocławia, część ukrainików pozostała we Lwowie. Natomiast inne ważne materiały z późniejszych wpływów trafiły do Wrocławia – przede wszystkim w wyniku przemieszczania kolekcji archiwalnych w latach wojennych³. Wspomnijmy chociażby o części archiwum Towarzystwa Naukowego im. T. Szewczenki (dalej: NTSz)⁴.

Powyższe informacje tłumaczą kwestię stanu opracowania oraz uporządkowania ukrainików archiwalnych w Ossolineum. Żeby wyjaśnić problem, na początek spróbujemy określić różnorodność i wielowątkowość korespondencji ukraińskich działaczy w XIX oraz w pierwszej dekadzie XX wieku, adresowanej do polskich korespondentów. Nie uwzględniamy jednak obszernej kolekcji tzw. materiałów akcesyjnych, które były częścią wspomnianego archiwum NTSz. Wstępny przegląd pozwolił dojść do wniosku o wyraźnym ukraińskim charakterze zachowanych materiałów, w tym korespondencji. Wymienimy przynajmniej niektóre opracowania dotyczące kolekcji akcesyjnych w Ossolineum. Na przykład Igor Sribnyak opisał dokumenty Ukraińskiej Republiki Ludowej (sygn. akc. 22/53), niektóre z nich opublikował w dodatkach do artykułu⁵. Z tejże kolekcji do dzisiaj zostały opublikowane w całości listy Mychajły Hruszewskiego⁶.

Ossolineum nierzadko nazywane jest dzieckiem epoki romantyzmu. Stąd nie dziwi, że chronologicznie pierwsze kolekcje ukraińskiej korespondencji w jego zbiorach należą do wybitnych romantyków – nie tylko z Galicji, ale i z Naddnieprza. Wśród dokumentów ukraińskich romantyków z Galicji najcenniejsze są listy przedstawicieli „Ruskiej Trójcy” – literackiego stowarzyszenia galicyjskiego, założonego przez Markijana Szaszkewycza, Jakiwa Hołowackiego i Iwana Wahylewycza, którzy pod koniec lat dwudziestych XIX wieku zapoczątkowali ukraińskie odrodzenie narodowo-kulturalne na ziemiach habsburskich. Ostatni z wymienionych prekursorów był szczególnie związany z Ossolineum, w którym w 1851 roku przez jakiś czas pracował jako zastępca kustosa.

W zbiorach biblioteki zachował się jeden list Wahylewycza z 19 września 1847 do znanego polskiego historyka kultury dawnych Słowian, prawa i literatury Wacława Aleksandra Maciejowskiego. Ukraiński badacz dzielił się z adresatem swoimi

³ Zob. M. Matwijów, *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich w latach 1939–1946*, Wrocław 2003; O. Онищенко, Л. Дубровіна, *Доля бібліотеки Оссолінеум в Україні та Польщі у документах 1945–1946 рр.: повертаючись до питань спільної історико-культурної спадщини* [online] lostart.org.ua/ua/research/194.html [dostęp: 2.07.2020].

⁴ Zob. Г. Сварник, *Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві: Каталог-інформатор*, Варшава–Львів–Нью-Йорк 2005, s. 17.

⁵ М. Палієнко, І. Срібняк, *Інформаційно-джерельний потенціал архівних збірок Національної установи імені Оссолінських у Вроцлаві з історії УНР (колекція 22/53)*, „Етнічна історія народів Європи” 2018, Вип. 54, s. 127–140. Zob. także tłumaczenie: I. Sribnyak, *Historia utrwalona w dokumentach: źródłowe znaczenie dokumentów archiwalnych ze zbiorów Ossolineum dla rekonstrukcji działalności rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej na emigracji (na przykładzie rękopisu 22/53)*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 2018, z. 29, s. 155–173.

⁶ В.В. Тельвак, В.П. Тельвак, «Страшенно важно зберігти в се время люте живий партійний осередок»: листи Михайла Грушевського з бібліотеки Національного інституту ім. Оссолінських, „Український історичний журнал” 2019, № 3, s. 166–182.

ethnohistorycznymi obserwacjami, informując o planach poświęcenia temu problemowi nowej książki. Ciekawe są wyraźne zastrzeżenia Wahylewycza, dotyczące planowanego miejsca wydania pracy: podkreśla, że nie chce, aby się ukazała we Lwowie, „żeby się uwolnić od księgarskich kar” oraz ze względu na „polecenie metropolitalne, zgodnie z którym księża muszą być idiotami”⁷. Warto zauważyć, że oprócz listu w Ossolineum znajdują się również autografy wielu naukowych i poetyckich dzieł I. Wahylewycza⁸. Wszystkie omawiane teksty pisane są w języku polskim.

W zbiorach Ossolineum znajduje się także list przywódcy duchowego „Ruskiej Trójcy” Markijana Szaszkewycza napisany 24 maja 1835 do Tadeusza Wasilewskiego⁹. Informując adresata o poważnych kłopotach ze zdrowiem, ukraiński działacz tym samym uzasadnia brak możliwości swojego przybycia na jego zaproszenie do miasteczka Dzików, obecnie znajdującego się w województwie podkarpackim. List napisany jest po polsku.

W ossolińskiej kolekcji zachowało się sporo listów historyków-romantyków galicyjskich z drugiej połowy XIX wieku. Wśród nich najliczniejsza jest korespondencja Antonija Petruszewycza – wybitnego przedstawiciela ośrodka rusofilskiego, historyka, filologa i księdza unickiego. Intensywność jego dialogu korespondencyjnego z polską inteligencją nie powinna dziwić, ponieważ wiadomo o bliskich stosunkach Petruszewycza z czołowymi polskimi instytucjami – Ossolineum oraz Akademią Umiejętności w Krakowie. Relacje z polskim światem naukowym szczególnie wyraźnie można zaobserwować w czterech listach do znanego polskiego historyka, dyrektora Ossolineum Augusta Bielowskiego, napisanych w latach 1853–1856¹⁰. Dominowały w nich problemy naukowe: przygotowane przez ukraińskiego historyka na prośbę adresata wypisy z komentarzami z rosyjskich wydań, wymiana książek, omawianie źródłoznawczych, paleograficznych i archeograficznych problemów.

Wśród korespondencji Bielowskiego zachował się jeden list Petruszewycza z 3 grudnia 1856 do działacza kościelnego, biskupa diecezji przemyskiej Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego, archeologa amatora i numizmatyka Iwana (Jana) Saturnina Stupnickiego¹¹. Galicyjski historyk informuje w nim adresata o swoich poszukiwaniach naukowych i prosi o pożyczenie kilku publikacji.

Jeden niedatowany list Petruszewycza zachował się także wśród spuścizny korespondencyjnej znanej polskiej kolekcjonerki Heleny Dąbcańskiej¹². Omawia

⁷ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 5819/III: Listy i akta oryginalne (ze zbioru autografów Juljana Kołaczkowskiego i innych źródeł), s. 73.

⁸ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 9871/II: Jan Wągilewicz, „Noc była cicha...”, [w:] Autografy znakomitszych Polaków. s. 72; sygn. 2411/I: Jan Wągilewicz, „Studia historyczne”; „Badania filologiczne”.

⁹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 4364/II: „Listy do Tadeusza Wasilewskiego”, s. 173.

¹⁰ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 2432/II: „Korespondencja Augusta Bielowskiego z lat 1842–1876 i b.d. Część III (Lit P–Siem)”, s. 9–22.

¹¹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 2432/II: „Korespondencja Augusta Bielowskiego z lat 1842–1876 i b.d. Część IV (Sien–Z)”, s. 541–544.

¹² Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12236/II: „Korespondencja Heleny Dąbcańskiej z lat 1904–1950 (Lit. M–R)”, s. 117–120.

w nim problem wartości historycznej i materialnej dwóch przedmiotów starożytnych – modlitewnika oraz ikony. List najprawdopodobniej został napisany przez Petruszewycza już w podeszłym wieku, ponieważ przeprasza w nim, że zaostrenie reumatyzmu uniemożliwia mu osobistą wizytę w domu adresatki.

Warto zaznaczyć, że listy Petruszewycza były wysłane z różnych miejsc w Galicji i tylko jeden z nich został napisany przez ukraińskiego historyka w Wiedniu 23 marca 1873, kiedy jako poseł Rady Państwa, brał udział w posiedzeniu parlamentu. Pomimo zaangażowania w sprawy państwowe, A. Petruszewycz zachęca nieznanego adresata do opracowania artykułu o zakonie Bazylianów, podając przy tym dokładne wskazówki¹³. O pewnej bliskości emocjonalnej z adresatem świadczy ciekawy autoportret psychologiczny historyka, podany przez niego na końcu pisma. Wszystkie wymienione dokumenty są napisane w języku polskim.

Kilka odnalezionych listów należy do innego wybitnego ukraińskiego intelektualisty i działacza społecznego o orientacji rusofilskiej, Izydora Szaraniewycza. On także był mocno związany z polskim ruchem naukowym drugiej połowy XIX wieku. Przypomnijmy chociażby o jego członkostwie w krakowskiej Akademii Umiejętności czy o wieloletniej profesurze na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie dwukrotnie był wybrany na Dziekana Wydziału Filozofii. Chronologicznie pierwszy wśród odnalezionych przykładów korespondencji jest list adresowany do sekretarza generalnego Akademii Umiejętności Józefa Szujskiego. W napisanej 23 kwietnia 1880 wiadomości ukraiński historyk informuje krakowskiego kolegę o ukazaniu się *Pism* Juliusza Słowackiego i wyraża gotowość wysłania ich adresatowi¹⁴.

W liście z 6 lipca 1883 do polskiego pisarza i publicysty Władysława Zawadzkiego I. Szaraniewycz informuje adresata o tym, że konserwator zabytków krajowych, hrabia Wojciech Dzieduszycki, przełożył swoją wizytę w Haliczu na późniejszy czas¹⁵. O udziale I. Szaraniewycza w działalności grona konserwatorów zabytków wschodnio-galicjskich, świadczy także potwierdzenie, nadane wspólnie z Wojciechem Kętrzyńskim, otrzymania od Władysława Łozińskiego subwencji finansowej na prace renowacyjne¹⁶. Dokument datowany jest na 20 grudnia 1893 roku.

Dwa listy Szaraniewycza adresowane są do Kętrzyńskiego – wieloletniego dyrektora Ossolineum i znanego polskiego historyka. W liście z 7 października 1888 zaprasza adresata na uroczystości z okazji otwarcia archeologiczno-bibliograficznej wystawy, organizowanej przez Instytut Stauropigialny we Lwowie¹⁷. Druga wiadomość, napisana 5 lutego 1897, zawiera informację o odnalezieniu na Złoczowszczyźnie medalu pamiątkowego z 1594 roku. Ukraiński historyk proponu-

¹³ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 2757/II: „Listy do ks. Sadoka Barącza od różnych osób”, s. 461–463.

¹⁴ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12185/II: „Listy różnych osób do Józefa Szujskiego z lat 1869–1880”, s. 89.

¹⁵ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 3456/II: „Listy do Władysława Zawadzkiego”, s. 104.

¹⁶ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 14401/III: „Papiery związane z działalnością Władysława Łozińskiego jako konserwatora zabytków sztuki we Lwowie z lat 1893–1899”, s. 107.

¹⁷ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 6225/II: „Korespondencja Wojciecha Kętrzyńskiego. Tom XXII. Sobański–Szukiewicz”, s. 573.

je, aby nabyć go dla kolekcji Ossolineum¹⁸. Wspomniane teksty Szaraniewycza są napisane w języku polskim.

O przyjacielskich relacjach między polskimi a ukraińskimi intelektualistami w XIX wieku świadczą także odnalezione w Ossolineum listy z podziękowaniami za zaproszenia do udziału w II Zjeździe Historyków Polskich, który odbył się we Lwowie w 1890 roku. Szaraniewycz, przyjąwszy zaproszenie z podziękowaniem, od razu wysłał opłatę członkowską¹⁹. Natomiast inny znany galicyjski historyk, Julian Celewycz, odmówił udziału w zjeździe, tłumacząc to przewlekłą chorobą płuc żony, którą był zmuszony nieustannie się opiekować²⁰. Język listów – polski.

Wśród dokumentów znanego polskiego działacza religijnego, historyka, folklorysty i archiwisty, Sadoka Barącz, w Ossolineum zachowały się trzy listy działacza społeczno-politycznego, historyka o orientacji rusofilskiej, ostatniego redaktora gazety „Słowo” (1871–1887) Wenedykta Płoszczańskiego²¹. W tych dość obszernych dokumentach, obejmujących lata 1866–1872, ukraiński działacz omawia swoją aktywność redakcyjną oraz wydawniczą w instytucjach rusofilskich, wprowadza adresata we własne plany twórcze, odpowiada na propozycję współpracy. Listy są przepełnione wyjątkowym szacunkiem do osoby adresata i szczerym pragnieniem służenia pomocą w jakichkolwiek sprawach. Język listów – polski.

Wśród korespondencji intelektualistów naddnieprzańskich chronologicznie najstarszym jest list wybitnego ukraińskiego historyka, filologa sławisty, folklorysty, tłumacza, wydawcy i pisarza – Osypa Bodiańskiego, członka Akademii Nauk w Petersburgu. List, adresowany z Moskwy do wspomnianego już Augusta Bielowskiego, pozwala wnioskować o nawiązanej współpracy pomiędzy polskimi a naddnieprzańskimi intelektualistami w połowie XIX wieku. W datowanej na 25 czerwca 1857 wiadomości ukraiński uczoney przede wszystkim przeprasza za duże opóźnienie odpowiedzi, tłumacząc je zamiarem wyjazdu za granicę w delegację naukową i osobistego odwiedzenia po drodze Bielowskiego we Lwowie. Jednak nieprzewidziane okoliczności, które autor zaledwie wspomina, przeszkodziły w realizacji tych planów. Z treści listu wynika, że polski uczoney prosił ukraińskiego kolegę o przesłanie jego książki *Cyryl i Metody* (Moskwa 1857), ponieważ jednak praca jeszcze się nie ukazała, Bodiański obiecuje koniecznie wysłać ją później. Natomiast Bielowski proponuje korespondentowi znany *Słownik Języka Polskiego* Samuela Bogumiła Lindego, nad polepszeniem i uzupełnieniem którego pracował w latach 1854–1860. Ciekawe, że dziękując za tak cenny dar, ukraiński historyk prosi o przesłanie książki nie bezpośrednio do Moskwy, tylko przez Wiedeń, na adres miejscowego protojereja²². Język listów – rosyjski.

¹⁸ *Ibidem*, s. 577–579.

¹⁹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7699/II: „Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1931). T. XLI (Listy różnych osób do Oswalda Balzera dotyczące II Zjazdu Historyków 1889–1890)”, s. 287.

²⁰ *Ibidem*, s. 27–28.

²¹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 2758/II, s. 1–18.

²² Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 2432/II: „Korespondencja Augusta Bielowskiego z lat 1842–1876 i b.d. Część I (Lit. B–I)”, s. 175–178.

Wśród korespondencji naddnieprzańskich intelektualistów XIX wieku w zbiorach Ossolineum najwięcej listów należy do Pantelejmona Kulisza – oryginalnego myśliciela, znanego działacza społecznego, współtwórcy Bractwa Cyryla i Metodego. Zresztą nie powinno to dziwić, ponieważ znane są jego systematyczne badania w zakresie polskiej historii, zamiłowanie do kultury zachodniego sąsiada, a także wieloletnie dążenie do pogodzenia Ukraińców i Polaków w Galicji Wschodniej.

Najwcześniejszy z odnalezionych listów adresowany jest do wieloletniego przyjaciela autora *Czarnej rady*, znanego pisarza, krytyka literackiego, historyka, przedstawiciela „szkoły ukraińskiej” w polskiej literaturze, Michała Grabowskiego. Wiadomość została napisana 8 maja 1863 w chutorze Motronówka i skierowana na adres warszawski. W liście Kulisz dziękuje adresatowi za zaproszenie do Warszawy i propozycję skorzystania z jego gościnności, żeby popracować w stołecznych bibliotekach. Określając pilną potrzebę skorzystania z warszawskich zbiorów, P. Kulisz pisze: „Główny mój cel – opracowanie polsko-ukraińskich starożytności”²³. Następnie historyk dzieli się z adresatem swoimi odkryciami i obserwacjami:

Wystarczy powiedzieć Panu, że wydrukowany przeze mnie w „Zapiskach o Jużnoji Rusi” uniwersał Ostriancy okazał się czystym wymysłem. Nasi ukraińscy kronikarze, od czasów przyłączenia do Carstwa Moskiewskiego, nachalnie wymyślali historię kozactwa. Kosztowało nas wiele pracy, żeby wyprostować wymysł Konyskiego i teraz powinniśmy zniszczyć autorytet Welyczka, który wymyślił kilka dokumentów historycznych [...]. Nowsze badania przekonują nas, że tylko jedna broszura Kostomarowa o Wyhowskim ma wszelką cechę pracy historycznej; reszta, napisana o Ukrainie, jest do niczego²⁴.

Na sam koniec Kulisz informuje korespondenta o swoich planach twórczych, m.in. o chęci napisania „wielkiego dzieła o polsko-ruskiej starożytności ukraińskiej”, które zamierza zatytułować *Ruina, czyli walka szlachty z kozakami na Ukrainie po obu stronach Dniepru w XVII wieku*. Ukraiński historyk nie zdążył jednak skorzystać z okazanej mu gościnności, ponieważ w listopadzie tegoż roku Grabowski zmarł na chorobę płuc. List napisany w języku polskim.

Kolejny chronologicznie list Kulisza, napisany 26 kwietnia 1865 w Warszawie, był adresowany do Karola Szajnochy – polskiego historyka, publicysty, pisarza i redaktora. Poza treścią wiadomość ta jest ciekawa jako przykład nawiązania przez ukraińskiego uczonego kontaktów w środowisku polskich kolegów. Bowiem w czasie pisania listu obaj historycy nie znali się. Impulsem do jego napisania dla Kulisza była lektura utworu K. Szajnochy *Dwa lata dziejów naszych* (1865). Ukraiński historyk zauważył, że w „napisanej z głęboką nauką oraz wszechstronną obserwacją” pracy kolegi wyraźnie brakuje informacji ze źródeł, znajdujących się w petersburskiej Bibliotece Publicznej. Natomiast w ciągu długiego czasu, kiedy dość intensywnie opracowywał podobny temat polsko-ukraińskich relacji, Kulisz zebrał liczny materiał źródłowy w kolekcjach rosyjskich i chciał się nim podzielić

²³ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12036/III: „Autografy różnych osób”, s. 351.

²⁴ *Ibidem*, s. 351–352.

z polskim kolegą, „którego autorytet w branży historii bardzo szanuj[e]”²⁵. List napisany w języku polskim.

W ossolińskich zbiorach zachowało się najwięcej korespondencji Kulisza do polskiego historyka, pedagoga, działacza społecznego, członka krakowskiej Akademii Umiejętności i NTSz Ludwika Kubali. Chodzi o osiem listów, napisanych w ciągu marca–czerwca 1882 ze Lwowa i Wiednia. Ukraiński historyk, szczerze zachwycony wielkim talentem naukowym polskiego badacza, omawia w nich różne problemy: prosi o poradę w sprawie dobierania literatury, proponuje wymianę książek, umawia się na spotkania itp.²⁶. Najciekawszy jest list, w którym Kulisz informuje o podjętych przez siebie działaniach w celu zrzeczenia się rosyjskiego obywatelstwa. Wiadomo, że ta trudna dla niego decyzja podjęta została na skutek wydania haniebnego ukazu emskiego²⁷. Język listów – polski.

Z tegoż okresu biografii Kulisza, co i wspomniane wyżej listy do Kubali, pochodzi jeszcze jeden znaleziony tekst, skierowany do nieznanego adresata²⁸, wysłany z Wiednia 8 lipca 1882 roku. Zawiera on prośbę o wysłanie po egzemplarzu niewymienionej książki książętom Sapiehom, Romanowi Czartoryskiemu oraz Romanowi Puzynie, co ukazuje różnorodność nawiązanych przez ukraińskiego historyka kontaktów w polskich kręgach społeczno-politycznych. Dokument jest napisany w języku rosyjskim.

Warto zaznaczyć, że wspomniane listy Kulisza, zgromadzone w Ossolineum, są znane wśród polskich badaczy jego twórczości i stanowią przykład różnorodnych kontaktów pisarza²⁹. Natomiast ukraińscy historycy wciąż nie zbadali tych dokumentów, co można wywnioskować stąd, że nawet w nowszych badaniach się o nich nie wspomina.

Największa liczba odnalezionej w zbiorach Ossolineum korespondencji ukraińskich działaczy kulturalno-oświatowych oraz społecznych pochodzi z końca XIX i pierwszej dekady XX wieku. Wiadomo, że jest to okres dynamicznego rozwoju i polskiej, i ukraińskiej wspólnoty w Galicji Wschodniej, co było związane z rosnącą konkurencją oraz szybkim dystansowaniem się przywódców narodowych. Działacze o orientacji rusofilskiej, ze względu na ich niewyraźną tożsamość narodową oraz daleko posuniętą lojalność wobec faktycznych zarządców kraju, tracą wpływ na społeczeństwo i ustępują narodowcom, którzy realizują program przemiany krainy w ukraiński Piemont. Podobne traktowanie wartości Galicji wśród polskich elit nieodwołalnie prowadziło do coraz większego i bezwzględnie konfliktu narodowego. Jeszcze bardziej te procesy zaostrzyły się w wyniku

²⁵ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 5877/II: „Korespondencja Karola Szajnochy. Tom Drugi. Listy do Karola Szajnochy. Lit. H–K”, s. 498.

²⁶ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12924/III: „Papiery Ludwika Kubali”, s. 327–350.

²⁷ *Ibidem*, s. 357.

²⁸ *Ibidem*, s. 353.

²⁹ Zob. I. Adamska, *Wpływ polskiej myśli na poglądy historyczne Pantelejmona Kulisza*, [w:] *Myślą i słowem. Polsko-rosyjski dyskurs ideowy XIX wieku*. Red. Ł. Adamski, S. Dębski, Warszawa 2014, s. 334–356.

wydarzeń pierwszej wojny światowej, a jedną z konsekwencji był ukraińsko-polski konflikt zbrojny o ziemie wschodniogalicyskie. Ich włączenie w skład II Rzeczypospolitej oraz ignorowanie w znacznej mierze przez polskie władze naturalnych społecznych i kulturalnych wymagań Ukraińców jeszcze bardziej radykalizowało konflikt narodowy, zakończony smutnymi konsekwencjami dla obu stron. Temat ten został już dość obszernie omówiony w literaturze fachowej. Natomiast odnalezione listy pozwalają zwrócić uwagę na istnienie zupełnie innej tendencji – dbania o stosunki przyjacielskie oraz nawiązania współpracy pomiędzy ukraińskimi i polskimi intelektualistami i naukowo-kulturalnymi instytucjami. Niewątpliwie szczegółowe opracowanie tych dokumentów pozwoli na pewne skorygowanie dominującego stereotypu o trudnych relacjach, które wtedy wiązały przedstawicieli inteligencji dwóch sąsiednich narodów.

W świetle wspomnianych okoliczności szczególną wartość mają listy jednego z czołowych przedstawicieli politycznej grupy narodowców, Ołeksandra Barwinskigo – ukraińskiego działacza społeczno-politycznego, historyka i pedagoga, zwolennika polsko-ukraińskiego porozumienia – jednego z twórców „nowej epoki”. Najwcześniejszy z odnalezionych listów został napisany 29 stycznia 1884 w Tarnopolu, gdzie w tym czasie ukraiński historyk pracował jako profesor w miejscowym gimnazjum, i był adresowany do wspomnianego już Kętrzyńskiego. Zawiera on propozycję sprzedaży bibliotecy Ossolińskich rzadkiego, dwutomowego wydania *Ambrosini Dictionarium undecim linguarum...* (1590) w „umiarkowanej cenie”³⁰.

Kolejne listy Barwinskigo były pisane już w czasie, kiedy działał on już jako aktywny ukraiński polityk, i adresowane do polskiego działacza społeczno-politycznego Aleksandra Gniewosza. W wysłanym w marcu 1891 piśmie ukraiński historyk dziękuje polskiemu korespondentowi za życzenia z okazji wybrania go do wiedeńskiego parlamentu i wyraża przekonanie, że Polacy i Ukraińcy powinni odrzucić kłótnie i skonsolidować się w celu przezwyciężenia licznych wspólnych kłopotów. „Moim osiągalnym pragnieniem – pisze Barwinski – będzie usprawiedliwienie tego zaufania, które wobec mnie wykazał Wielce Szanowny Pan oraz całe polskie społeczeństwo”³¹.

Drugi list, napisany 29 października 1910 we Lwowie, jest świadectwem wzrastającego nieporozumienia pomiędzy polskimi a ukraińskimi elitami przed pierwszą wojną światową. Na początku wiadomości Barwinski pyta Gniewosza o przyczyny ochłodzenia stosunku do siebie przedstawicieli polskiej społeczności miasta Brody, które należało do jego okręgu wyborczego. Następnie ukraiński poseł na kilku stronach rozwija ten problem, analizując przyczyny wzrastającego nieporozumienia między przywódcami sąsiednich społeczeństw narodowych. Broniąc racji swojej linii politycznej, Barwinski twierdzi: „Moim pragnieniem i celem zawsze

³⁰ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 6502/II: „Korespondencja Wojciecha Kętrzyńskiego. T. II. Bartynowski-Bohomolec”, s. 61.

³¹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 6815/II: „Korespondencja Władysława Gniewosza. Listy różnych osób do Władysława Gniewosza. 1884–1908”, s. 1.

była i będzie praca dla idei *modus vivendi* obu narodów...”, na końcu listu prosi więc korespondenta o wsparcie wśród polskiej społeczności Brodów³².

Jeżeli wymienione wyżej listy są pełne jawnego społecznego patosu, to pisma Barwńskiego do znanego polskiego historyka i prawnika Oswalda Balzera mają wyraźnie prywatny charakter. W napisanej 13 maja 1901 w Wiedniu wiadomości ukraiński polityk zwraca się do polskiego uczonego – w tym czasie rektora Uniwersytetu Lwowskiego i dyrektora Archiwum Krajowego Aktów Grodzkich i Ziemskich we Lwowie – z prośbą o wsparcie w sprawie przyjęcia jego syna Bohdana do pracy w archiwum³³. Warto zaznaczyć, że Bohdan Barwński dostał stanowisko w tej instytucji, które bez skutku próbowali zdobyć inni ukraiński historycy. Kolejna krótka wiadomość, z 14 lutego 1904, została napisana na wizytówce Ołeksandra Barwńskiego i zawierała słowa życzeń z okazji nadania Balzerowi tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu Lwowskiego³⁴. Język wszystkich listów O. Barwńskiego – polski.

Oprócz listów Ołeksandra Barwńskiego w zbiorach Ossolineum zachowała się korespondencja jego syna Bohdana. Dwa jego listy są adresowane do Balzera. Pierwszy, napisany we Lwowie 22 czerwca 1907, zawiera podziękowanie za życzenia wysłane z okazji pomyślnej promocji doktorskiej młodego historyka³⁵. Bardzo ciekawy jest natomiast drugi list, napisany 18 kwietnia 1908, niedługo po zamachu Wołodymyra Siczynskiego na namiestnika galicyjskiego Andrzeja Potockiego. Wiadomo, że ukraińska społeczność różnie oceniała to tragiczne wydarzenie w historii relacji ukraińsko-polskich. W swoim krótkim liście B. Barwński pisze: „Straszny czyn szaleńca wzbudza strach wśród wszystkich uczciwych Rusinów, którzy pragną pogodzenia obu narodów”³⁶.

Dość długi jest list B. Barwńskiego napisany we Lwowie 1 maja 1912 do Franciszka Bujaka – polskiego historyka, ekonomisty i socjologa. Na prośbę adresata, ukraiński historyk informuje o dostępnej literaturze rosyjskiej i ukraińskiej, dotyczącej „stosunków ekonomicznych, społecznych oraz kulturalnych Rusi Galicyjskiej w czasach współczesnych”³⁷. Wśród szczególnie wartościowych wymienia prace: Mychajły Hruszewskiego – swojego nauczyciela – *Zarysy historii narodu ukraińskiego* (1895–1924), Wasyla Domanyckiego *O Galicji* (1909), a także dwa pierwsze tomy wydanych przez NTSz *Studiów w zakresie nauk społecznych i statystyki* (1909–1910). Wymienione listy B. Barwńskiego są napisane w języku polskim.

Wśród listów wybitnych galicyjskich działaczy kulturalno-oświatowych warto wyodrębnić korespondencję Iwana Franki – największego poety i pisarza, uczo-

³² *Ibidem*, s. 5–8.

³³ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7662/II: „Korespondencja Oswalda Balzera. 1879–1932. T. IV. Litery Bał–Bił”, s. 37.

³⁴ *Ibidem*, s. 39–40.

³⁵ *Ibidem*, s. 41–42.

³⁶ *Ibidem*, s. 44.

³⁷ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. akc. 114: Archiwum Franciszka Bujaka, t. 114, „Korespondencja Franciszka Bujaka. Litery Bar–Bek”, s. 127–129.

nego humanisty o różnorodnych zainteresowaniach, działacza społecznego. Jak wiadomo, przez długi czas był on blisko związany ze światem polskiej kultury. Materiały zachowane w Ossolineum to przeważnie fotokopie (po dwa listy do Bolesława Wysłoucha – z 21 marca 1896 oraz 28 października 1896³⁸, i do Ludwika Bernackiego – z 12 maja 1903 oraz 4 listopada 1903)³⁹ oraz kopie maszynopisowe (korespondencja wzajemna z Elizą Orzeszkową z lat 1886–1888⁴⁰). Listy te zostały opublikowane w pięćdziesięciotomowym wydaniu zbiorowym, czyli są dobrze znane wśród frankoznawców⁴¹. Warto zauważyć, że Ossolineum posiadało wcześniej oryginały tych listów, ale – jak zaznaczono w opisach archiwalnych – zostały one przekazane do archiwum Iwana Franki, przechowywanego w Kijowie w Instytucie Literatury im. T. Szewczenki Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Do dzisiaj w Ossolineum zachował się tylko jeden oryginalny list Franki do Balzera jako do redaktora naczelnego czasopisma „Kwartalnik Historyczny”, napisany w Wiedniu 12 maja 1893 roku. Ukraiński uczoney informuje w nim o przygotowaniu do czasopisma recenzji pracy Józefa Tretiaka o Tarasie Szewczenko oraz Adamie Mickiewiczu⁴². List ten również został opublikowany w pięćdziesięciotomowym zbiorze⁴³. Język wszystkich listów I. Franki – polski.

Należy także zaznaczyć, że w zespole zawierającym korespondencję z Orzeszkową zachowały się także maszynopisy kilku opowiadań Franki w języku polskim. Oprócz tego warto zwrócić uwagę frankoznawców na dokument zawierający maszynopis pracy Feliksa Świątka *Sprawa habilitacji doktora Iwana Franko na Uniwersytecie Lwowskim w świetle przedśmiertnego listu Jana Kasprowicza*⁴⁴. Praca datowana jest na 1965 rok, a jako miejsce jej powstania wskazano Warszawę.

Nie mniej ciekawe są listy ukraińskiego działacza religijnego, przywódcy Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego, metropolity Andrzeja Szeptyckiego. Najwcześniejszy, datowany na 21 maja 1902, został wysłany z kancelarii hierarchy. Chodzi w nim o wpłatę składki członkowskiej w kwocie 200 koron dla Towarzystwa Przyjaciół Sztuki we Lwowie⁴⁵.

³⁸ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7176/II: „Papiery Bolesława i Marii Wysłouchów. T. II. Listy różnych osób do Bolesława Wysłoucha. Lit. C–F. 1894–1936”, s. 579–584.

³⁹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7035/II: „Korespondencja Ludwika Bernackiego. T. VIII. Lit. E–F. 1901–1939”, s. 249–256.

⁴⁰ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 14779/II: „Stanisław Wasylewski: Materiały i szkice dotyczące Iwana Franko”, s. 1–36.

⁴¹ І.Я. Франко, *Зібрання творів: У 50-ти т.* Ред. Є.П. Кирилюк, т. 50: *Листи (1895–1916)*, Київ 1986, s. 82–83, 265–266, 230–231, 233–234. Zob. też М. Возняк, *Еліза Ожешко й Іван Франко у взаємному листуванні*, „Літературна критика” 1940, № 6, s. 27–41.

⁴² Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7700/II: „Korespondencja Oswalda Balzera. 1879–1932. T. XLII. Korespondencja Oswalda Balzera jako redaktora »Kwartalnika Historycznego«. 1891–1894. Literary A–K”, s. 191–192.

⁴³ І.Я. Франко, *op. cit.*, t. 49: *Листи (1886–1894)*, s. 395.

⁴⁴ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. akc. 46/96: „Felix Świątek. Sprawa habilitacji doktora Iwana Franko na Uniwersytecie Lwowskim w świetle przedśmiertnego listu Jana Kasprowicza. Warszawa, 1965”.

⁴⁵ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7495: „Papiery Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Dział I. Korespondencja adresowana do T.P.S.P. 1884–1920. T. XLIX. Suchodolski–Świtalski”, s. 77.

Chronologicznie kolejna grupa listów jest wyjątkowo interesująca, ponieważ pochodzi z czasów polsko-ukraińskich walk o Lwów. Listy te są kopiami maszynopisowymi wzajemnej korespondencji Szeptyckiego z ks. Józefem Bilczewskim oraz gen. Tadeuszem Rozwadowskim. Omawiane są w nich problemy związane z polepszeniem warunków życia jeńców wojskowych oraz cywilnych, a także poszukiwaniem sposobów normalizacji stosunków międzynarodowych w warunkach ostrego konfliktu wojennego. Zauważalny jest stanowczy pogląd metropolity w sprawie obrony dobrego imienia Ukraińców przed atakami polskiej propagandy⁴⁶. Wreszcie jeden list Szeptyckiego pochodzi z czasów międzywojennych (8 lutego 1929) – w nim władcyka umawia się na spotkanie ze wspomnianą już Heleną Dąbcańską⁴⁷. Język wszystkich listów – polski.

W zbiorach Ossolineum znajduje się siedem listów jeszcze jednego znanego galicyjskiego działacza kulturalno-oświatowego i społecznego, profesora prawa karnego Uniwersytetu Lwowskiego Petra Stebelskiego. Zostały napisane do Oswalda Balzera w ciągu lat 1892–1920⁴⁸. Treść listów świadczy o dość bliskich relacjach przyjacielskich między dwoma kolegami z Uniwersytetu. Ukraiński prawnik często dziękuje polskiemu historykowi za wsparcie i zrozumienie, dość szczegółowo informuje o swoich kłopotach życiowych, składa życzenia świąteczne itd. Język listów – polski.

Równie ciepłe relacje z Balzerem nawiązał inny profesor Uniwersytetu Lwowskiego, Kyryło Studyński – ukraiński filolog sławista, literaturoznawca, językoznawca, folklorysta, pisarz oraz działacz społeczny. W swoim krótkim liście z 17 lutego 1904 złożył Balzerowi życzenia z okazji nadania mu tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu Lwowskiego⁴⁹. W innym liście, z 14 grudnia 1928, ukraiński naukowiec dziękuje Balzerowi za wysłane życzenia z okazji sześćdziesięciolecia⁵⁰.

Jeden list K. Studyńskiego ma charakter instytucjonalny. Uczony, jako głowa NTSz, 21 kwietnia 1926 zwraca się do senatora II Rzeczypospolitej, Bolesława Wysłoucha, z prośbą o udostępnienie NTSz zachowanych w jego archiwum rękopisów Iwana Franki (dzieł i korespondencji), a także o napisanie o nim wspomnień. Materiały te, pisze ukraiński literaturoznawca, będą zdeponowane w zbiorach Franki i umieszczone w zaplanowanym tomie z okazji upamiętnienia dziesiątej rocznicy śmierci poety⁵¹. Listy Studyńskiego są napisane w języku polskim.

W zbiorach Ossolineum zachowały się cztery listy Salomei Kruszelnickiej – słynnej ukraińskiej śpiewaczki operowej i pedagogażki – do Antoniego Sygietyń-

⁴⁶ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7195/II: „Papiery Bolesława i Marii Wysłouchów. T. XXI. Listy różne. Cz. II. 1820–1932”, s. 433–438.

⁴⁷ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12237/II: „Korespondencja Heleny Dąbcańskiej z lat 1900–1950. Lit. S–Z”, s. 147–150.

⁴⁸ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7691/II: „Korespondencja Oswalda Balzera. 1879–1932. T. XXXIII. Litory Sta–Szy”, s. 67–85.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 165–166.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 167.

⁵¹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7184/II: „Papiery Bolesława i Marii Wysłouchów. T. X. Listy różnych osób do Bolesława Wysłoucha. Lit. Sz–V. 1893–1936”, s. 445.

skiego – znanego polskiego krytyka literackiego, muzycznego oraz teatralnego. W napisanych w latach 1900–1901 listach poruszono kwestię przeciwdziałania uprzedzeniom i złośliwym oszczerstwom, które planowo szerzyły się wówczas na stronach niektórych warszawskich czasopism. Kruszelnicka omawia ze swoim żarliwym polskim wielbicielem strategię obrony przeciw hańbieniu jej osoby przez polską prasę bulwarową⁵². Wiadomo, że systematyczne brukanie ukraińskiej śpiewaczki zmusiło ją wreszcie do wyjazdu z Warszawy. Listy są napisane po polsku.

Kilku ukraińskich intelektualistów korespondowało z Wilhelmem Feldmanem – znanym polskim publicystą żydowskiego pochodzenia, krytykiem literackim oraz historykiem literatury, redaktorem krakowskiego czasopisma „Krytyka” o autorytatywnych poglądach. W zbiorach Ossolineum zachowało się osiem listów do niego od Kyryła Tryłowskiego – galicyjskiego adwokata, działacza społeczno-politycznego i kulturalno-oświatowego. W korespondencji pisanej w latach 1901–1912 założyciel ruchu siczowego w Galicji porusza wiele różnorodnych problemów: proponuje wymianę czasopism, dzieli się planami i zamiarami twórczymi, prosi o wsparcie medialne swoich projektów i obronę przeciw hańbieniu przez prasę bulwarową oraz inne⁵³. Ton wiadomości wskazuje na przyjacielskie stosunki pomiędzy korespondentami oraz na gotowość do okazania wsparcia w trudnej sytuacji. Język dokumentów – polski.

Oprócz listów Tryłowskiego wśród korespondencji Feldmana zachowały się cztery pisma Sydora Twerdochliba – ukraińskiego poety i tłumacza, działacza społeczno-politycznego. W tych dokumentach, napisanych w latach 1910–1911, są omawiane liczne aspekty jego współpracy z krakowską „Krytyką”, np. dowiadujemy się o ciekawych szczegółach, związanych z pracą Twerdochliba nad polskimi tłumaczeniami poezji Tarasa Szewczenki czy pisaniem rozpraw publicystycznych, esejów literacko-krytycznych itd.⁵⁴ Listy są napisane w języku polskim.

Zresztą z Feldmanem korespondował również Olgierd Hipolit Boczkowski – znany ukraiński socjolog, politolog i etnolog, publicysta i działacz społeczny. Wymianę wiadomości zapoczątkowała jego propozycja publikacji w czasopiśmie „Krytyka” recenzji książki Tomasza Masaryka *Rosja i Europa* (1913). Następnie w trzech listach z 1914 roku ukraiński działacz stawia kilka ciekawych pytań dotyczących ukraińskiego i polskiego ruchu narodowego, przedstawia swoje opinie na temat ówczesnej sytuacji politycznej w regionie centralno-wschodnioeuropejskim i krytycznie ocenia pracę samego Feldmana⁵⁵. Określając, prawdopodobnie na prośbę adresata, własne spojrzenie na temat procesów narodowych w Europie Wschodniej, Boczkowski pisze:

⁵² Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12815/II: „Korespondencja Antoniego Sygietyńskiego z lat 1886–1922”, s. 121–136.

⁵³ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12416/II: „Korespondencja Wilhelma Feldmana z lat 1896–1919 i b.d. Lit. S–V”, s. 239–264.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 265–276.

⁵⁵ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12411/II: „Korespondencja Wilhelma Feldmana z lat 1896–1919 i b.d. Lit. A–C”, s. 133–142.

Zresztą, kilka słów o moim podejściu do polskiego pytania: jestem zwolennikiem niepodległości. Rzetelnie obserwowałem ten ruch w zeszłym roku. Referowałem o nim w czeskiej prasie. [...] Tymczasem, akceptując postulat polskiej niepodległości, bezwzględnie potępiam polski nacjonalizm, o ile on wyraża się w instynktach napastliwych wobec Ukraińców czy jakiejś innej grupy etnicznej⁵⁶.

Listy są napisane po polsku. Warto także zaznaczyć, że do zbiorów akcesyjnych trafiło kilka maszynopisów dzieł Boczkowskiego.

W Ossolineum najwięcej zachowało się listów Iwana Trusza – słynnego ukraińskiego malarza impresjonisty, mistrza pejzażu i portrecisty, krytyka sztuki i organizatora życia kulturalnego w Galicji. Pisma te są świadectwem intensywności jego kontaktów z polskimi instytucjami i działaczami sztuki. Dwadzieścia jeden listów ukraińskiego artysty z lat 1896–1904 zachowało się w zespole Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie (dalej: TPSP)⁵⁷. Poruszono w nich liczne problemy: zdobycia stypendium fundacji Unija Lubelska im. Jana Matejki, sprzedaży własnych dzieł, pożyczek pieniężnych, organizacji wystaw we Lwowie i Kijowie itd. W zbiorze tym znajdują się listy, w których współpracownicy TPSP omawiają oferty współpracy od ukraińskiego kolegi⁵⁸.

Dwa listy Trusza do dyrekcji TPSP mają charakter instytucjonalny, ponieważ zostały napisane przez ukraińskiego artystę jako sekretarza założonego w 1904 roku przez Hruszewskiego i jego ówczesnych przyjaciół z Towarzystwa Przyjaciół Ukraińskiej Literatury, Nauki i Sztuki⁵⁹. W listach tych umieszczono ofertę wynajmu pomieszczeń TPSP w celu organizacji wystawy ukraińskiej sztuki modernistycznej, która miała popularyzować twórczość artystów pochodzących z obu stron Zbrucza w szerokich kręgach nie tylko ich rodzimego, ale również polskiego i rosyjskiego społeczeństwa. W dodatku głównym kuratorem wystawy był właśnie Trusz.

Trzy listy, napisane przez Trusza już w podeszłym wieku, pochodzą z jesieni 1940. Zostały zaadresowane do Stanisława Wasylewskiego – polskiego eseisty, historyka, publicysty, znanego ossolińczyka. W listach tych ukraiński artysta omawia realizację swoich zamiarów twórczych w nowych warunkach pod władzą radziecką, planuje organizację wystaw, narzeka na stan zdrowia, dzieli się wspomnieniami o poznaniu przyszłej żony, Ariadny, córki Mychajły Drahomanowa itd. Z listów wynika, że Wasylewski przygotowywał esej biograficzny o ukraińskim koledze do

⁵⁶ *Ibidem*, s. 136.

⁵⁷ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7503/I: „Papiery Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Dział I. Korespondencja adresowana do T.P.S.P. 1884–1920. T. LVII (Trembiński–Tyszkowski)”, s. 309–366; sygn. 7513/I: „Papiery Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Dział I. Korespondencja adresowana do T.P.S.P. 1884–1920. T. LVII (Zaleska–»Zorza«)”, s. 177–179.

⁵⁸ Zob. także: Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7513/I: „Papiery Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Dział I. Korespondencja adresowana do T.P.S.P. 1884–1920. T. LVII (Zaleska–»Zorza«)”, s. 187–188.

⁵⁹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7496/I: „Papiery Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Dział I. Korespondencja adresowana do T.P.S.P. 1884–1920. T. L (Talowski–Towarzystwo)”, s. 487–490.

gazety „Leningrad”⁶⁰. Także treść tych pism pozwala z dużą dozą prawdopodobieństwa przypuszczać, że w Ossolineum znajduje się tylko część korespondencji między wspomnianymi działaczami. W teże teczce zachował się jeden list Ariadny Słonewskiej, córki Iwana Trusza, do Stanisława Wasylewskiego⁶¹. Język wszystkich wspomnianych listów Trusza – polski. Warto zaznaczyć, że w ręce jego biografów omawiane dokumenty z Ossolineum jeszcze nie trafiły.

Oprócz listów galicyjskich intelektualistów w zbiorach Ossolineum zachowała się także, choć w małej liczbie, korespondencja ich naddnieprzańskich kolegów, co wskazuje na ciągłość polsko-ukraińskiego dialogu kulturowego, bez względu na imperialne oraz powojenne granice państwowe. Świadczą o niej dwa listy Wołodymyra Rezanowa – ukraińskiego historyka literatury, profesora Instytutu Historyczno-Filologicznego im. Księcia Bezborodki w Nieżynie – do dyrektora Ossolineum, W. Kętrzyńskiego. W liście z 20 września 1908 wyraża wdzięczność polskiemu koledze za wysłany rękopis ze zbiorów biblioteki. W drugim liście – napisanym rok później, 5 października 1909 – Rezanow z podziękowaniem zwraca pożyczone źródło, obiecując wysłać korespondentowi egzemplarz pracy napisanej na jego podstawie⁶². Język listów – francuski i polski.

W zbiorach Ossolineum znaleźć można nie tylko korespondencję ukraińskich intelektualistów pochodzącą z końca XIX i pierwszej dekady XX wieku, część listów, o których będziemy mówić w dalszej części artykułu, powstała w okresie międzywojennym. Przy tym najwięcej należy do Hilariona Święcickiego – ukraińskiego filologa, etnografa, muzealnika, działacza społeczno-kulturalnego. W trzech pismach do wspomnianego już Franciszka Bujaka, napisanych w latach 1931–1936, ukraiński naukowiec składa koledze życzenia z okazji jubileuszu, informuje o nowościach z ukraińskiej literatury naukowej i dziękuje za wysłane książki⁶³. Podobną treść mają też trzy listy Święcickiego do innego profesora Uniwersytetu Lwowskiego, znanego polskiego mediewisty Stanisława Zakrzewskiego, napisane w latach 1932–1933. Ukraiński badacz informuje o swojej pracy naukowej, wyraża zainteresowanie możliwością powrotu do wykładania na uniwersytecie, omawia wymianę książek itd.⁶⁴ Wreszcie jedna krótka, niedatowana wiadomość, napisana na wizytówce, adresowana do L. Bernackiego, który w czasach międzywojennych był dyrektorem Ossolineum. H. Święcicki gratuluje korespondentowi wydania nowej książki⁶⁵.

⁶⁰ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 14755/II: „Korespondencja Stanisława Wasylewskiego z lat 1914–1953”, s. 297–306.

⁶¹ *Ibidem*, s. 307–308.

⁶² Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 6223/II: „Korespondencja Wojciecha Kętrzyńskiego. T. XX. Radicz–Smoleński”, s. 205–212.

⁶³ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. akc. 149/40: Archiwum Franciszka Bujaka, t. 149, „Korespondencja Franciszka Bujaka. Lit. Ka-Kry”, s. 305–308.

⁶⁴ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7349/II: „Papiery Stanisława Zakrzewskiego. T. VII. Listy różnych osób do Stanisława Zakrzewskiego. Lit. S. 1896–1935”, s. 415–424.

⁶⁵ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7049/II: „Korespondencja Ludwika Bernackiego. T. XXII. Lit. Sk–Sw. 1907–1939”, s. 347–348.

Wśród korespondencji F. Bujaka zachowały się dwa listy Iwana Krypjakewycza – znanego ukraińskiego historyka, wybitnego przedstawiciela szkoły Hruszewskiego – powstałe w 1927 i 1934 roku. Ukraiński naukowiec informuje polskiego kolegę o sytuacji związanej z przygotowaniem opracowanego przez Balzera *Słownika starożytności słowiańskich*⁶⁶. Ponadto prosi adresata o protekcję przed kierownikiem kuratorium szkolnego w sprawie uzyskania pozwolenia na pracę na lwowskich uczelniach⁶⁷. Wiadomo, że z punktu widzenia polskich władz Krypjakewycz był osobą „niezaufaną” – z tego powodu został pozbawiony pracy w stolicy Galicji. Listy są napisane w języku polskim. Warto też dodać, że wśród materiałów akcesyjnych w zbiorach Ossolineum zachowało się sporo rękopisów i maszynopisów prac historycznych Krypjakewycza, których część nie była dotychczas publikowana i jest nieznaną szerokiemu gronu badaczy.

W zbiorach Ossolineum znajdują się też listy innego przedstawiciela lwowskiej szkoły historycznej Hruszewskiego, Myrona Korduby – galicyjskiego historyka, publicysty i działacza społecznego. W trzech listach, napisanych w latach 1927–1933 do Zakrzewskiego, poruszono różnorodne zagadnienia – od czysto prywatnych do naukowych. Ukraiński historyk gratuluje koledze wyboru na czynnego członka Akademii Umiejętności w Krakowie (17 czerwca 1926), prosi o wsparcie w sprawie niesłusznie uwięzionej córki – studentki przyrodniczo-matematycznego wydziału Uniwersytetu Lwowskiego (18 lutego 1930), podaje dowody źródłowe na korzyść swojej hipotezy o poszukiwaniach przez Jagiełłę „żony Rusinki” (19 września 1933)⁶⁸. Listy przepelnia szczerzy szacunek Korduby względem polskiego kolegi. Język listów – polski.

Liczne dokumenty ze zbiorów Ossolineum prezentują też korespondencję o charakterze instytucjonalnym. Najwcześniejszy dokument datowany jest na 24 sierpnia 1893. Chodzi o list do prezydium towarzystwa „Macierz Polska”, podpisany przez Kostię Łewickiego – członka honorowego galicyjskiej „Proswity” i ukraińskiego polityka. Dokument zawiera propozycję zorganizowania wymiany publikacji oraz doświadczeń w zakresie działalności kulturalno-oświatowej wśród szerokich kręgów społeczeństwa⁶⁹. List jest napisany w języku polskim.

O bliskich relacjach pracowników ukraińskich i polskich bibliotek Lwowa w czasie międzywojennym oraz podczas drugiej wojny światowej świadczą liczne listy Wołodymyra Doroszenki – wybitnego bibliografa, historyka, literaturoznawcy, tłumacza, krytyka literackiego, działacza społeczno-politycznego oraz wieloletniego dyrektora biblioteki NTSz. Najwcześniejszy jego list pochodzi z 18 czerwca 1926 roku. Ukraiński działacz informuje w nim kustosza Ossolineum Władysława

⁶⁶ Informacja pochodzi z listu I. Krypjakewycza. Oswald Balzer zmarł w roku 1933. *Słownik starożytności słowiańskich. Zeszyt próbny* pod red. F. Bujaka ukazał się w roku 1934.

⁶⁷ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. akc. 189/80: Archiwum Franciszka Bujaka, t. 189, „Korespondencja Franciszka Bujaka. Lit. Sty-Sy”, s. 305–310.

⁶⁸ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7346/II: „Papiery Stanisława Zakrzewskiego. T. IV. Listy różnych osób do Stanisława Zakrzewskiego. Lit. K. 1899–1936”, s. 298–299.

⁶⁹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12664/III: „Papiery Bełzów. Akta Macierzy Polskiej”, s. 187–188.

Tadeusza Wisłockiego o zwrocie składu niewymienionej pracy oraz dziękuje za pomoc w przygotowaniu jej do wydania⁷⁰.

Piętnaście listów Doroszenki zachowanych w zbiorach Ossolineum pochodzi z najbardziej skomplikowanego okresu w historii naszych narodów – lat niemieckiej okupacji Lwowa. Listy te – adresowane do ówczesnego dyrektora Ossolineum Mieczysława Gębarowicza – omawiają liczne problemy, związane z zachowaniem zbiorów ukraińskiej i polskiej biblioteki w czasie wojny. Dyrektor biblioteki NTSz wypożycza książki i czasopisma; zwraca do Ossolineum te wydania, które z różnych powodów trafiły do biblioteki NTSz; darowuje dublety prac; prosi o pomoc w przeniesieniu zbiorów itd.⁷¹ Język listów – polski i ukraiński, często w transliteracji łacińskiej.

Wśród instytucji naddnieprzańskich z polskimi kolegami w czasach międzywojennych najczęściej korespondowali pracownicy Wszzechukraińskiej Akademii Nauk (dalej: WUAN). Na przykład Fedir Sawczenko, jako sekretarz Komisji Zachodo- i Amerykoznawstwa WUAN, zwrócił się 12 lipca 1929 do O. Balzera z propozycją współpracy. Informuje korespondenta, że z okazji obchodów dziesięciolecia UAN zaplanowany jest tom prac naukowych z udziałem wybitnych uczonych zagranicznych⁷². Język listu – francuski.

Jednak najwięcej listów naddnieprzańskich działaczy kulturalnych adresowano do pracowników Ossolineum. Do jego dyrekcji w okresie międzywojennym zwracała się dyrektorka Ukraińskiego Naukowego Instytutu Księgoznawstwa (dalej: UNIK) Wira Szpilewicz, znana bibliografka, bibliotekoznawczyni i szewczenkoznawczyni. Wysyłając Bernackiemu „Bibliologiczni Wisti”, kijowska badaczka w swoim liście z 9 sierpnia 1926 zaprasza polskiego kolegę i jego pracowników do współpracy z czasopismem⁷³. Język listu – ukraiński.

Z podobną ofertą 9 sierpnia 1926 Szpilewicz zwróciła się do wspomnianego już W.T. Wisłockiego: wysławszy kijowskie „Bibliologiczni Wisti”, zaproponowała polskiemu koledze zamieszczanie w piśmie artykułów i materiałów recenzyjnych⁷⁴. W tym samym zespole archiwalnym, co list Szpilewicz, zachowała się kopia maszynopisowa odpowiedzi na list, napisanej 8 listopada 1926 roku. Polski bibliograf nie tylko chętnie zgłosił się do współpracy z kijowskim czasopismem, ale i od razu przekazał do tłumaczenia swój referat z II Zjazdu Bibliofilów Polskich w Warsza-

⁷⁰ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 13586/II: „Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego z lat 1911–1940. Lit. A–E”, s. 266–268.

⁷¹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 18382/II: „Korespondencja Mieczysława Gębarowicza. Lit. D–Dr. 1923–1983”, s. 349–374; Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 16393/II: „Papiery Mieczysława Gębarowicza. Korespondencja. Lit. De–F. 1920–1943”, s. 123–126; Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 17138/II: „Fragment korespondencji Mieczysława Gębarowicza z lat 1931–1955”, s. 3–4.

⁷² Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7659/II: „Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1932). T. I (Litera A)”, s. 71.

⁷³ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7052/II: „Korespondencja Ludwika Bernackiego. T. XXV. Lit. U–V. 1908–1938”, s. 37.

⁷⁴ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 13590/III: „Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego z lat 1911–1940. Lit. Stol–Z”, s. 91.

wie „Projekt sojuszu bibliotekarzy słowiańskich”. Oprócz tego Wisłocki wysłał swoje broszury z zakresu księgo- i słowianoznawstwa do redakcji kijowskiego czasopisma⁷⁵. Język listów, odpowiednio ukraiński i polski.

Kontakty z Ossolineum podtrzymywał następca Szpilewicz na stanowisku dyrektora, Jurij Meżenko – znany ukraiński bibliograf, bibliotekoznawca, księgoznawca i literaturoznawca. W swoim liście do W.T. Wisłockiego z 19 marca 1927 zwrócił się do polskich kolegów z propozycją przysłania tekstu informacyjnego z okazji jubileuszu lwowskiego Zakładu im. Ossolińskich w celu publikacji na stronach „Bibliologicznych Wisti”⁷⁶. W swojej odpowiedzi z 26 kwietnia 1927, zachowanej w formie kopii maszynopisowej w tymże zespole, polski badacz informuje o wysłaniu rękopisu artykułu oraz ilustracji do niego⁷⁷. W kolejnych dwóch listach z Kijowa mowa o przygotowaniu artykułu do druku, wyrażono w nich również podziękowanie za współpracę⁷⁸. Język listów – odpowiednio ukraiński i polski.

Do W.T. Wisłockiego zwracał się też współpracownik UNIK-u i czasopisma „Wiadomości Bibliologiczne”, ukraiński bibliolog i bibliograf Jarosław Steszenko. W dwóch listach z lat 1929–1930 informuje on doświadczonego kolegę o swojej pracy nad bibliografią ukraińskiej literatury księgoznawczej i tym tłumaczy prośbę o wysłanie ważnej w gronie bibliotekoznawców pracy *Bibliografia bibliofilstwa i bibliografii polskiej*⁷⁹, a także interesuje się możliwością otrzymywania innej polskiej literatury przedmiotu⁸⁰. W podziękowaniu J. Steszenko proponuje na wymianę kijowskie książki i czasopisma bibliologiczne. Listy są napisane w języku ukraińskim.

Z propozycją nawiązania współpracy do W.T. Wisłockiego zwracał się także dyrektor charkowskiego Ukraińskiego Instytutu Marksizmu-Leninizmu (dalej: UIML) Iwaszkiewicz. W swoim liście z 8 maja 1929 zaproponował on kustoszowi Ossolineum wymianę publikacji UIML-u „Flagi Marksizmu” na polskie dzieła naukowe z dziedzin socjologiczno-ekonomicznych. Autor listu prosi też polskich kolegów o wysłanie bibliografii literatury polskiej, co „ułatwiłoby [...] wybór książek”⁸¹. Język listu – polski.

Ukraińscy intelektualiści blisko współpracowali z W.T. Wisłockim także jako redaktorem czasopisma „Ruch Słowiański” (1929–1939). Przykładowo ukraiński archeolog Jarosław Pasternak w dwóch listach z października 1937 omawia z nim przygotowanie do druku swojego artykułu o Kryłosie⁸². Z kolei Eugeni Pelenski –

⁷⁵ *Ibidem*, s. 93–94.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 95.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 97. Tekst W.T. Wisłockiego *100-літній ювілей Оссолінеум* ukazał się w 1927 roku (nr 3, s. 133–136).

⁷⁸ *Ibidem*, s. 101–105.

⁷⁹ Opracowywana przez W.T. Wisłockiego *Bibliografia...* za okres 1914–1922 (cz. 1–4) ukazywała się w latach 1918–1924.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 281–286.

⁸¹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 13586/II: „Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego z lat 1911–1940. Lit. A–E”, s. 144.

⁸² Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 13593/II: „Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego jako redaktora »Ruchu Słowiańskiego« z lat 1927–1939. Lit. Kon–Pol”, s. 205–208.

bibliograf, literaturoznawca i muzykolog – w trzech listach z 1937 roku porusza kwestię publikacji w czasopiśmie artykułu o „Rusałce Dniestrowej”⁸³. Świadcstwem pewnych międzynarodowych problemów w II Rzeczypospolitej mogą być zastrzeżenia autora, że w tekście pozwala na wszystkie poprawy, oprócz etnonimu *ukraiński* oraz toponimu *Galicja*, o których wiadomo, że polski rząd próbował je w sposób dyrektywny zamienić odpowiednio na archaiczną nazwę *ruski* oraz konstrukcję sztuczną *Małopolska Wschodnia*. Także Pelenski proponuje Wisłockiemu wymianę redagowanego przez niego periodyku na czasopismo „Ukraińska Knyha”.

Z „Ruchem Słowiańskim” współpracował też ukraiński poeta, prozaik, literaturoznawca, krytyk Bohdan Łepki. W liście z 1937 roku pisze Wisłockiemu, że w jednym z numerów jego czasopisma zobaczył tłumaczenia własnych wierszy, więc w podziękowaniu wysłał do redakcji tłumaczenia na język polski poezji Osypa Makoweja oraz krytycznoliteracki esej o jego twórczości⁸⁴.

Jednak kolejne zaostrenie polityki państwowej wobec ukraińskiej mniejszości w II Rzeczypospolitej na początku lat trzydziestych XX wieku znalazło odzwierciedlenie także w polityce redakcyjnej czasopisma Wisłockiego. Swoje zaniepokojenie w imieniu ukraińskich współpracowników wyraził wspomniany już M. Korduba. Zwrócił uwagę redaktora na fakt, że polscy obserwatorzy życia ukraińskiego preferują publikacje rusofilskie, zamieszczając na stronach czasopisma obraźliwe oceny działalności kulturalnej patriotycznie nastawionych mieszkańców Galicji Wschodniej. Mimo że Wisłockiemu niejednokrotnie zwracano uwagę na niesłuszność takiej polityki redakcyjnej, spodziewane zmiany nie nadeszły, więc Korduba w liście z 10 stycznia 1930 wyraził prośbę „o łaskawe skreślenie [jego – V.T.] nazwiska ze spisu współpracowników »Ruchu Słowiańskiego«”⁸⁵. Język listu – polski.

Warto zaznaczyć, że Wisłocki zorganizował też szeroką wymianę czasopisma „Ruch Słowiański” z wieloma ukraińskimi instytucjami naukowymi. Świadczą o tym listy dyrekcji Ukraińskiego Instytutu Naukowego (dalej: UIN) działającego w Warszawie w latach 1930–1939. W dwóch listach z marca 1938 i czerwca 1939 umieszczono podziękowania za wysłane egzemplarze czasopisma. Na wymianę dyrekcja UIN-u wysyłała Wisłockiemu swoje biuletyny informacyjne⁸⁶. Listy są napisane po polsku.

W zbiorach Ossolineum zachował się jeden list Zenona Kuzeli – ukraińskiego lingwisty, bibliografa, folklorysty, historyka, dziennikarza, etnografa, redaktora, wydawcy i działacza społecznego – jako redaktora działu słowiańskiego czasopisma „Minerwa”. W wysłanym 16 lutego 1933 z Berlina liście do Karola Badeckiego – polskiego historyka literatury i bibliotekoznawcy – prosi on o wysłanie do redakcji jego prac fachowych. Także redaktor wyraża prośbę o „łaskawe wysłanie

⁸³ *Ibidem*, s. 209–214.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 87.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 13.

⁸⁶ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 13594/II: „Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego jako redaktora »Ruchu Słowiańskiego« z lat 1927–1939. Lit. Pow-Ż”, s. 125–127.

odpowiedniej literatury o lwowskich bibliotekach, archiwach oraz muzeach”⁸⁷. Język listu – polski.

W zbiorach Ossolineum znajdują się także listy od ukraińskich instytucji emigracyjnych. Na przykład do Wisłockiego zwracał się organizator i przewodniczący Ukraińskiego Towarzystwa Miłośników Książki i redaktor jego czasopisma „Knyholub”, ukraiński działacz społeczny i bibliolog Stepan Siropołko. W dwóch listach z 1927 roku prosi on lwowskiego kolegę o jego książkę *Międzynarodowy zjazd bibliotekarzy i miłośników książki w Pradze* (1926) i wyraża swoją opinię o wygłoszonych w niej tezach. Zgadając się z projektem polskiego kolegi w sprawie potrzeby organizacji stowarzyszenia słowiańskich bibliotekarzy, ukraiński księgoznawca również wyraża zdziwienie z powodu oskarżeń, jakie ze względu na rzekomą agitację przeciwko Polakom Wisłocki wysuwa wobec organizatorów ukraińskiego oddziału wystawy. Jako jeden z jej organizatorów Siropołko stwierdza, że Wisłocki został przez kogoś wprowadzony w błąd. „Bardzo bym się ucieszył – kończy swój list ukraiński działacz – gdyby Pan uznał za możliwe sprostować ten zarzut wobec organizatorów ukr[aińskiego] oddziału wystawy w swoim czasopiśmie, w którym wcześniej został umieszczony artykuł o Zjeździe”⁸⁸. Język listów – polski i ukraiński.

Prezydium innej znanej instytucji emigracyjnej – Ukraińskiego Towarzystwa Historyczno-Filologicznego w Pradze – wysłało do Oswalda Balzera zaproszenie do udziału w obchodach jubileuszu sześćdziesięciolecia rektora Wolnego Uniwersytetu Ukraińskiego w Pradze prof. Ołeksandra Kolessy, zaplanowanych na 3 maja 1927 roku⁸⁹. List zawierał także program uroczystości. Język zaproszenia – ukraiński. Polski naukowiec w odpowiedzi na zaproszenie wysłał powinszowania ukraińskiemu koledze. O tym dowiadujemy się z emocjonalnego listu Kolessy z podziękowaniem Balzerowi z 28 maja 1927 roku⁹⁰. List Kolessy napisany w języku polskim.

Korespondencja wspomnianych wyżej ukraińskich intelektualistów oraz przedstawicieli instytucji, którzy z większą lub mniejszą intensywnością kontaktowali z polskimi kolegami, stanowi jedną grupę w ossolińskich zbiorach. Drugą natomiast jest korespondencja niektórych ukraińskich działaczy, reprezentowana w Ossolineum pojedynczymi dokumentami, co może świadczyć o okazjonalnym charakterze relacji, ale również i o możliwych stratach w wyniku przemieszczeń zbiorów dokonanych w ciągu XX wieku.

Najwcześniejszym dokumentem w tej grupie jest list Mychajły Drahomanowa – ukraińskiego publicyisty, historyka, filozofa, ekonomisty, literaturoznawcy, folk-

⁸⁷ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 13990/II: „Korespondencja Karola Badeckiego z lat 1907–1940. Lit. K”, s. 391–392.

⁸⁸ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 13589/III: „Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego z lat 1911–1940. Lit. P–Stoc”, s. 170.

⁸⁹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7692/II: „Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1932). T. XXXIV (Litera T)”, s. 321.

⁹⁰ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7674/II: „Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1932). T. XVI (Litera Ke–Kom)”, s. 241.

lorysty i działacza społecznego – do redakcji krakowskiego dziennika demokratycznego „Nowa Reforma” z 8 lutego 1882 roku. Genewski emigrant polityczny proponuje krakowskim wydawcom wymianę czasopism, wysyłając do nich komplet redagowanego przez siebie periodyku „Gromada” za 1881 rok. W wypadku, gdyby taka wymiana nie była możliwa, Drahomanow prosi przynajmniej o wysłanie tych numerów gazety, w których omawia się ukraińskie („rusińskie”) sprawy⁹¹. List napisany w języku ukraińskim w transliteracji łacińskiej.

Z tego czasu w Ossolineum zachowała się pocztówka znanego ukraińskiego działacza społecznego i politycznego Wołodymyra Ochrymowycza. Datowana jest na styczeń 1896, kiedy znany etnograf, adwokat i dziennikarz mieszkał w Stryju, wydając gazetę „Głos Stryjski”. Jest to odzwierciedlone w jego liście do kustosa Ossolineum Bronisława Czarnika – prawdopodobnie na prośbę tego ostatniego ukraiński wydawca informuje, że kolejne numery „Głosu Stryjskiego” nie są wysyłane do zbiorów biblioteki Ossolineum, ponieważ periodyk przestał się ukazywać⁹². Język listu – polski.

Ukraiński prawnik i działacz polityczny, autor projektu Konstytucji Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej, Stanisław Dnistrianski, w przesłanej do Balzera pocztówce z 12 lutego 1904 „wysyła serdeczne życzenia z okazji wyróżnienia honorowego” – nadania tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu Lwowskiego⁹³. Język życzeń – polski.

Znany ukraiński pisarz, publicysta, działacz społeczny i polityczny, Mychajło Pawłyk, w swoim liście z 22 marca 1905 wyraża współczucie dla Bolesława Wyśloucha z powodu śmierci żony. Wspominając Marię Wyślouch, Pawłyk pisze: „Chciałbym ja, żeby nasza nacja miała jak najwięcej takich patriotek. Cześć jej świętej pamięci!”⁹⁴. List napisany w języku polskim.

Ukraiński pedagog, literaturoznawca, poeta i tłumacz, Wasyl Szczurat, w liście z 16 stycznia 1927 do niejednokrotnie już wspomnianego ossolińczyka, L. Bernackiego, prawdopodobnie na pytanie polskiego uczonego opowiada o swoich studiach nad postacią znanego malarza, księdza w Przekopanej pod Przemyślem, Mykoły Terenskiego (1723–1790). W szczególności Szczurat pisze o jego malarzskich dekoracjach w kościołach w Krasiczynie z lat 1781–1782 oraz Przemyślu⁹⁵. Język listu – polski.

Znany ukraiński historyk Mykoła Andrusiak w liście z 17 listopada 1929 prosi swojego nauczyciela z gimnazjum, Stanisława Zakrzewskiego, aby poinformował go o tym, na jakim etapie rozpatrywania znajduje się jego praca kwalifikacyjna

⁹¹ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12165/II: „Autografy różnych osób. C–G”, s. 71–72.

⁹² Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 6323/II: „Korespondencja Bronisława Czarnika z lat 1891–1907. T. II”, s. 27–28.

⁹³ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7666/II: „Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1932). T. VIII (Litera D)”, s. 281–282.

⁹⁴ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 12149/I: „Listy różnych osób do Bolesława i Marii Wyślouchów z lat 1890–1914 i b.d.”, s. 34.

⁹⁵ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7050/II: „Korespondencja Ludwika Bernackiego. T. XXIII. Lit. Sz–Ś. 1904–1939”, s. 17–19.

o Józefie Szumlańskim. Przebywając na szkoleniu wojskowym i mając trochę czasu wolnego, młody naukowiec motywuje pytanie tym, że chce „uzupełnić swoje studia w zakresie historii”⁹⁶.

W zbiorach Ossolineum odnaleziono też pojedyncze listy naddnieprzańskich intelektualistów, którzy wybrali tożsamość małosyjską, broniąc kulturalnej oraz historycznej jedności Ukraińców i Rosjan. Na przykład historyk i sławista, działacz społeczny, uczeń Ołeksandra Kotlarewskiego Andrij Storożenko, w liście z 11 maja 1893 prosi Wojciecha Kętrzyńskiego o wykonanie kopii z dokumentu rękopiśmiennego, za co od razu przesyła zapłatę. List napisany w języku polskim.

Iwan Łynnyczenko – inny rzecznik ideologii małosyjskiej, przedstawiciel kijowskiej szkoły Wołodymyra Antonowycza, członek korespondent krakowskiej Akademii Umiejętności – w liście z 18 kwietnia 1896 dziękuje Balzerowi za „cenny prezent” – książkę *Genealogia Piastów*. Jako znawca problemu kijowski historyk obiecuje z różnych stron przestudiować pracę polskiego kolegi. Język listu – polski.

W podsumowaniu warto kolejny raz podkreślić różnorodność i wielowątkowość odnalezionej ukraińskiej korespondencji w kolekcjach archiwalnych Biblioteki Ossolińskich. Bez jej rzetelnego opracowania i przebadania niemożliwa jest nie tylko zrównoważona rekonstrukcja ukraińsko-polskiego dialogu kulturowego w XIX i w pierwszej połowie XX wieku, ale nierzadko również zrozumienie licznych czysto ukraińskich wątków historii intelektualnej Europy Środkowo-Wschodniej. Niestety, z małym wyjątkiem, wspomniane wyżej dokumenty przeważnie nie są znane wśród badaczy. Z pewnością przedstawiona praca nie wyczerpuje w całości zagadnienia: niektóre zbiory archiwalne wciąż czekają na opracowanie i inwentaryzację, wszechstronnego opisu wymaga kolekcja materiałów akcesyjnych (przede wszystkim NTSz-owskich), wreszcie ukraińską tematykę nierzadko zawierają też czysto polskie z pochodzenia dokumenty (zwłaszcza z XIX i z pierwszej połowy XX wieku). Realizacja tych oraz wielu innych zadań powinna wreszcie zbliżyć nas do stworzenia zbiorczego katalogu ukrainików w Ossolineum i udostępnienia jej szerokiemu gronu zainteresowanych badaczy.

TLUM. OLGA TKACHUK

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Dział Rękopisów ZNiO

sygn. 2432/II: Korespondencja Augusta Bielowskiego z lat 1842–1876 i b.d. T. I (Lit. B–I), III (Lit. P–Siem), IV (Lit. Sien–Z).

sygn. 2757/II: Listy do ks. Sadoka Barącza od różnych osób.

sygn. 3456/II: Listy do Władysława Zawadzkiego.

sygn. 5877/II: Korespondencja Karola Szajnochy. T. II. Listy do Karola Szajnochy. Lit. H–K.

⁹⁶ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. 7343/II: „Papiery Stanisława Zakrzewskiego. T. I. Listy różnych osób do Stanisława Zakrzewskiego. Lit. A–B. 1896–1935”, s. 49.

- sygn. 6223/II: Korespondencja Wojciecha Kętrzyńskiego. T. XX. Radicz–Smoleński.
- sygn. 6225/II: Korespondencja Wojciecha Kętrzyńskiego. T. XXII. Sobański–Szu-
kiewicz.
- sygn. 6502/II: Korespondencja Wojciecha Kętrzyńskiego. T. II. Bartynowski–Bo-
homolec.
- sygn. 6815/II: Korespondencja Władysława Gniewosza. Listy różnych osób do
Władysława Gniewosza. 1884–1908.
- sygn. 7035/II: Korespondencja Ludwika Bernackiego. T. VIII. Lit. E–F. 1901–1939.
- sygn. 7049/II: Korespondencja Ludwika Bernackiego. T. XXII. Lit. Sk–Sw. 1907–
1939.
- sygn. 7050/II: Korespondencja Ludwika Bernackiego. T. XXIII. Lit. Sz–Ś. 1904–
1939.
- sygn. 7052/II: Korespondencja Ludwika Bernackiego. T. XXV. Lit. U–V. 1908–
1938.
- sygn. 7176/II: Papiery Bolesława i Marii Wysłouchów. T. II. Listy różnych osób do
Bolesława Wysłoucha. Lit. C–F. 1894–1936.
- sygn. 7184/II: Papiery Bolesława i Marii Wysłouchów. T. X. Listy różnych osób do
Bolesława Wysłoucha. Lit. Sz–V. 1893–1936.
- sygn. 7195/II: Papiery Bolesława i Marii Wysłouchów. T. XXI. Listy różne. Cz. II.
1820–1932.
- sygn. 7343/II: Papiery Stanisława Zakrzewskiego. T. I. Listy różnych osób do Sta-
nisława Zakrzewskiego. Lit. A–B. 1896–1935.
- sygn. 7346/II: Papiery Stanisława Zakrzewskiego. T. IV. Listy różnych osób do Sta-
nisława Zakrzewskiego. Lit. K. 1899–1936.
- sygn. 7349/II: Papiery Stanisława Zakrzewskiego. T. VII. Listy różnych osób do
Stanisława Zakrzewskiego. Lit. S. 1896–1935.
- sygn. 7495: Papiery Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Dział I.
Korespondencja adresowana do T.P.S.P. 1884–1920. T. XLIX. Suchodolski–Świ-
talski.
- sygn. 7496/I: Papiery Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Dział I.
Korespondencja adresowana do T.P.S.P. 1884–1920. T. L. Talowski–Towarzystwo.
- sygn. 7503/I: Papiery Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Dział I.
Korespondencja adresowana do T.P.S.P. 1884–1920. T. LVII. Trembiński–Tysz-
kowski.
- sygn. 7513/I: Papiery Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Dział I.
Korespondencja adresowana do T.P.S.P. 1884–1920. T. LVII. Zaleska–„Zorza”.
- sygn. 7659/II: Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1932). T. I. Litera A.
- sygn. 7662/II: Korespondencja Oswalda Balzera. 1879–1932. T. IV. Litory Bał–Bil.
- sygn. 7666/II: Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1932). T. VIII. Litera D.
- sygn. 7674/II: Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1932). T. XVI. Litory Ke-
Kom).
- sygn. 7691/II: Korespondencja Oswalda Balzera. 1879–1932. T. XXXIII. Litory
Sta–Szy.

- sygn. 7692/II: Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1932). T. XXXIV. Litera T.
- sygn. 7699/II: Korespondencja Oswalda Balzera (1879–1931). T. XLI. Listy różnych osób do Oswalda Balzera dotyczące II Zjazdu Historyków 1889–1890.
- sygn. 7700/II: Korespondencja Oswalda Balzera. 1879–1932. T. XLII. Korespondencja Oswalda Balzera jako redaktora „Kwartalnika Historycznego”. 1891–1894. Litery A–K.
- sygn. 12036/III: Autografy różnych osób.
- sygn. 12149/I: Listy różnych osób do Bolesława i Marii Wysłouchów z lat 1890–1914 i b.d.
- sygn. 12185/II: Listy różnych osób do Józefa Szujskiego z lat 1869–1880.
- sygn. 12236/II: Korespondencja Heleny Dąbczańskiej z lat 1904–1950. Lit. M–R.
- sygn. 12237/II: Korespondencja Heleny Dąbczańskiej z lat 1900–1950. Lit. S–Z.
- sygn. 12411/II: Korespondencja Wilhelma Feldmana z lat 1896–1919 i b.d. Lit. A–C.
- sygn. 12416/II: Korespondencja Wilhelma Feldmana z lat 1896–1919 i b.d. Lit. S–V.
- sygn. 12664/III: Papiery Bełżów. Akta Macierzy Polskiej.
- sygn. 12815/II: Korespondencja Antoniego Sygietyńskiego z lat 1886–1922.
- sygn. 12924/III: Papiery Ludwika Kubali.
- sygn. 13586/II: Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego z lat 1911–1940. Lit. A–E.
- sygn. 13589/III: Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego z lat 1911–1940. Lit. P–Stoc.
- sygn. 13590/III: Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego z lat 1911–1940. Lit. Stol–Z.
- sygn. 13593/II: Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego jako redaktora „Ruchu Słowiańskiego” z lat 1927–1939. Lit. Kon–Pol.
- sygn. 13594/II: Korespondencja Władysława Tadeusza Wisłockiego jako redaktora „Ruchu Słowiańskiego” z lat 1927–1939. Lit. Pow–Ż.
- sygn. 13990/II: Korespondencja Karola Badeckiego z lat 1907–1940. Lit. K.
- sygn. 14401/III: Papiery związane z działalnością Władysława Łozińskiego jako konserwatora zabytków sztuki we Lwowie z lat 1893–1899.
- sygn. 14755/II: Korespondencja Stanisława Wasylewskiego z lat 1914–1953.
- sygn. 14779/II: Stanisław Wasylewski: Materiały i szkice dotyczące Iwana Franko.
- sygn. 16393/II: Papiery Mieczysława Gębarowicza. Korespondencja. Lit. De–F. 1920–1943.
- sygn. 17138/II: Fragment korespondencji Mieczysława Gębarowicza z lat 1931–1955.
- sygn. 18382/II: Korespondencja Mieczysława Gębarowicza. Lit. D–Dr. 1923–1983.
- sygn. akc. 46/96: Felix Świątek. Sprawa habilitacji doktora Iwana Franko na Uniwersytecie Lwowskim w świetle przedśmiertelnego listu Jana Kasprowicza. Warszawa, 1965.
- sygn. akc. 114: Archiwum Franciszka Bujaka, t. 114, Korespondencja Franciszka Bujaka. Litery Bar–Bek.
- sygn. akc. 149/40: Archiwum Franciszka Bujaka, t. 149, Korespondencja Franciszka Bujaka. Lit. Ka–Kry.

sygn. akc. 189/80: Archiwum Franciszka Bujaka, t. 189, Korespondencja Franciszka Bujaka. Lit. Sty–Sy.

PUBLIKACJE DRUKOWANE

- Adamska Iryna, *Wpływ polskiej myśli na poglądy historyczne Pantelejmona Kulisza*, [w:] *Myślą i słowem. Polsko-rosyjski dyskurs ideowy XIX wieku*. Red. Ł. Adamski, S. Dębski, Warszawa 2014, s. 334–356.
- Hoszowska Mariola, „Pamięć” i „historia” instytucji. *Ossolineum w międzypokoleniowej refleksji Polaków (do 1939 r.)*, „Galicja. Studia i materiały” 2017, t. 3: 200 lat Ossolineum, s. 225–249.
- Matwijów Maciej, *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich w latach 1939–1946*, Wrocław 2003.
- Sribnyak Ihor, *Historia utrwalona w dokumentach: źródłowe znaczenie dokumentów archiwalnych ze zbiorów Ossolineum dla rekonstrukcji działalności rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej na emigracji (na przykładzie rękopisu 22/53)*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 2018, z. 29, s. 155–173.
- Возняк Михайло, *Еліза Ожешко й Іван Франко у взаємному листуванні*, „Літературна критика” 1940, № 6, s. 27–41.
- Голик Роман, *Легенда Львівського Оссолінеуму: постаті, видання та соціальна роль бібліотеки Оссолінських в уявленнях галичан XIX–XX ст.* „Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: зб. наук. праць” 2010 Вип. 2 (18), s. 674–689.
- Кравець Данило, *Зв’язки українських науковців із Національним Закладом ім. Оссолінських у Львові*, „Galicja. Studia i materiały” 2017, t. 3: 200 lat Ossolineum, s. 211–224.
- Онищенко Олексій., Дубровіна Любов, *Доля бібліотеки Оссолінеум в Україні та Польщі у документах 1945–1946 рр.: повертаючись до питань спільної історико-культурної спадщини* [online] lostart.org.ua/ua/research/194.html [dostęp: 2.07.2020].
- Палієнко Марина, Срібняк Ігор, *Інформаційно-джерельний потенціал архівних збірок Національної установи імені Оссолінських у Вроцлаві з історії УНР (колекція 22/53)* „Етнічна історія народів Європи” 2018, Вип. 54, s. 127–140.
- Сварник Галина, *Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві: Каталог-інформатор*, Варшава–Львів–Нью-Йорк 2005.
- Тельвак Віталій, Тельвак Вікторія, «Страшенно важно зберігти в се время люте живий партійний осередок»: листи Михайла Грушевського з бібліотеки Національного інституту ім. Оссолінських, „Український історичний журнал” 2019, № 3, s. 166–182.
- Франко Іван, *Зібрання творів: У 50-ти т., т. 49, Листи (1886–1894)*. Red. Є.П. Кирилюк, Київ 1986.
- Франко Іван, *Зібрання творів: У 50-ти т., т. 50, Листи (1895–1916)*. Red. Є.П. Кирилюк, Київ 1986.

UKRAINIAN CORRESPONDENCE
IN THE COLLECTION OF THE MANUSCRIPTS DEPARTMENT
OF THE LIBRARY OF THE OSSOLIŃSKI NATIONAL INSTITUTE
IN WROCLAW

SUMMARY

The article elaborates and systematises the epistolary documents between Ukrainian and Polish correspondents during the 19th – the first half of the 20th century, deposited in the department funds of the Ossoliński National Institute Library in Wrocław. The information potential of the revealed letters has been investigated, both for the study of the biographies of the correspondents themselves and for the reconstruction of the history of Polish-Ukrainian intellectual relations.

KEYWORDS: Ossoliński National Institute in Wrocław, epistolary, Polish-Ukrainian relations.